

Onderzoeker Jurriaan Omlo over discriminatie

‘Impliciete discriminatie over het hoofd gezien’

Eind 2020 verscheen het boek *Verzetten, vermijden of veranderen? Reageren op discriminatie en stigmatisering* van Jurriaan Omlo. Hij onderzocht hoe mensen omgaan met uitsluiting en discriminatie. Wat maken ze mee, welke invloed heeft uitsluiting op hen en welke copingstrategieën zetten zij in? Tijd voor een gesprek. Want wat kunnen sociaal werkers leren van deze verhalen?

door Werner van de Vrede

U heeft veel over dit onderwerp geschreven. Voelt u zich persoonlijk betrokken bij deze problematiek?

‘Ik ben geen activist of politicus. Ik ben een onderzoeker die zo objectief, onafhankelijk en eerlijk mogelijk onderzoek wil doen. Vanuit mijn maatschappelijke betrokkenheid vind ik het problematisch als groepen uitgesloten worden in de samenleving. Discriminatie is schadelijk voor welzijn, gezondheid en participatiekansen van mensen. Het geeft mensen bovendien het gevoel dat er iets mis is met ze en dat ze er niet bijhoren. Met behulp van onderzoek vind ik het belangrijk om in beeld te brengen wat voor verschillende vormen van uitsluiting mensen ervaren en welke negatieve gevolgen dit voor hen heeft. Ik hoop dat dergelijk onderzoek voor meer kennis en bewustwording zorgt bij burgers, handelingsperspectieven

aanreikt voor sociale professionals en oplossingsrichtingen voor beleid.’

U heeft voor een ander onderzoek oude en nieuwe Duindorpers geïnterviewd. Kunnen mensen tot elkaar komen of zijn de verschillen zo groot als de media ons doen geloven?

‘Er zijn mensen die heel duidelijk racistische overtuigingen hebben, maar ik heb de indruk dat er een grote grijze middengroep van mensen is die soms onhandig is en vooroordeelen heeft zonder kwaadwillend te zijn. Ik denk dat deze groep zich heel anders op zou stellen wanneer ze bewust worden gemaakt van verschillende vormen van uitsluiting en wat dat met mensen doet. Deze groep kan ook geactiveerd worden in de rol van omstander. Heel vaak blijken omstanders niets >>

te doen of zelfs mee te lachen, terwijl uit onderzoek blijkt dat als omstanders er wel iets van zeggen, dit een preventieve werking heeft. De dader ziet dan dat het niet getolereerd wordt in plaats van dat er ruimte gevoeld wordt om te blijven discrimineren. Ik zie hier een taak voor het sociaal werk. Sociaal werkers zouden mensen hier bewust van kunnen maken.'

De politie heeft helaas niet bij iedereen een even goede naam als het om racismebestrijding gaat. Is het zinvol om als slachtoffer van discriminatie melding bij de politie te doen?

'Ja. Het is belangrijk dat mensen meldingen doen bij de politie of anti-discriminatievoorzieningen. Het zou ook goed zijn als omstanders discriminatie melden. Het gaat niet alleen om het aanpakken van de individuele gevallen, maar ook om het verzamelen van cijfers zodat het invloed kan hebben op beleid. Als weinig mensen aangifte doen of discriminatie melden bij een anti-discriminatievoorziening lijkt het alsof er geen probleem is. Maar drie procent van de mensen die discriminatie ervaren maakt hier melding van. Mensen doen niet zo snel aangifte omdat men geen vertrouwen heeft dat er iets mee wordt gedaan, het moeilijk te bewijzen is en mensen liever energie steken in anderen met wie ze prettig samen kunnen leven. Het gaat vaak om een optelsom van kleinere en grotere ervaringen van uitsluiting. Daarom is het goed om na te denken over andere vormen waarin mensen hun frustraties en irritaties kwijt kunnen. Uit

onderzoek blijkt lotgenotencontact heel veel op te leveren. Praatgroepen leveren emotionele en sociale steun op en vergroten het zelfvertrouwen van deelnemers. Mensen ervaren minder machteloosheid en meer controle over het eigen leven doordat ze leren om doelgericht met discriminatie om te gaan.

'Een voorbeeld van een training is *Reageren op discrimineren*. Deze training aan studenten heb ik voor het ministerie van SZW geëvalueerd op een aantal mbo's en een hbo. Vrijwel alle deelnemers waren enthousiast en gaven aan meer zelfvertrouwen en gevoel van controle te ervaren. Hier zie ik een taak voor het sociaal werk. Met name jongerenwerkers zouden dit soort gespreksgroepen en trainingen kunnen organiseren en faciliteren. Sociaal werkers zouden hiervoor eerst zelf ook getraind moeten worden, maar als dat eenmaal gebeurd is, kunnen zij dit structureel oppakken.'

Rond racisme en discriminatie bestaat een paradox: enerzijds lijkt het alsof sommige mensen het overal zien, anderzijds bestaat er ook een soort taboe op het aankaarten ervan. Hoe ziet u dat?

'Bij professionals is meer bewustwording nodig. Het is heel makkelijk om te zeggen: "stel je niet aan, het is maar een grapje" als je niet dagelijks met dit soort grapjes geconfronteerd wordt. In mijn boek presenteer ik zestien verschillende manieren van uitsluiting. Er is heel weinig kennis over dit soort processen bij de gemiddelde burger. Mogelijk geldt dit ook voor sociaal werkers. Ik kan me voorstellen dat men

dit meer als een juridisch vraagstuk ziet waar men zich niet primair verantwoordelijk voor voelt. Dat is een probleem, want sociaal werk kan juist veel betekenen. De vraag is ook of slachtoffers de ruimte voelen om discriminatie bespreekbaar te maken bij een hulpverlener. Vaak ervaart men bij professionals en instanties een taboe om over discriminatie te praten, of wordt discriminatie weggewuifd en gebagatelliseerd. Vooral kwetsbare jongeren formuleren hun ervaringen met discriminatie geregeld als een aanklacht tegen de samenleving in plaats van als een hulpvraag. Sociaal werkers zouden deze impliciete hulpvragen moeten leren herkennen en oppakken. Wanneer je kwetsbare jongeren vraagt wat ze nodig hebben, zullen ze daar niet altijd een pasklaar antwoord op geven. Het is aan de jongerenwerker om jongeren te helpen in het ontwikkelen van manieren van omgaan met discriminatie waardoor zij minder schade ondervinden van dergelijke ervaringen.'

U hebt het nu over kwetsbare jongeren maar uw boek gaat juist over succesvolle mensen. Waarom heeft u voor deze doelgroep gekozen?

'Ik heb ervoor gekozen om mensen met wat meer levenservaring te interviewen, van 25 tot 45 jaar. Het gaat om best ingewikkelde vragen die reflectie vergen: Welke stigmatiserende en discriminerende ervaringen heb je meegemaakt, hoe reageer je daarop, wat werkt onder welke omstandigheden? Lager opgeleiden zouden deze vragen waarschijnlijk ook goed kunnen beantwoorden, maar een kwalitatief onderzoek heeft nu eenmaal afbakening nodig. Ik heb ook voor succesvolle mensen gekozen, omdat we veel kunnen leren van hun afgelegde weg richting succes. Het is heel gebruikelijk onderzoek te doen naar jongeren die radicaliseren en de criminaliteit ingaan. De koppeling van sociale problemen aan groepen met een migratieachtergrond kan negatieve beeldvorming bestendigen. Er zijn ook veel succesvolle mensen en het is belangrijk dit te belichten in onderzoek. Juist hoogopgeleiden lopen vaak tegen vooroordelen aan, omdat zij niet voldoen aan de heersende vooroordelen. Neem de psycholoog of arts met een hoofddoek die steeds goedbedoelde complimenten krijgt, die eigenlijk gebaseerd zijn op vooroordelen, en die tegelijk te maken krijgt met kritiek of afwijzing van haar familie of gemeenschap.'

In uw boek komen verschillende copingstrategieën voor om met discriminatie om te gaan. Elke manier heeft voor- en nadelen. Welke strategie is het meest succesvol?

'Dat is afhankelijk van de situatie en wat mensen willen bereiken. Wil iemand geen last hebben van discriminatie? Wil iemand de samenleving veranderen? Wil iemand een ander van vooroordelen afhelpen? Het is belangrijk dat slachtoffers bewust worden van wat ze eigenlijk willen bereiken. Maar mensen worden ook beperkt door anderen in hoe ze kunnen reageren. Vanuit de samenleving wordt er vaak verwacht dat slachtoffers op een verbindende manier reageren. Er wordt verwacht dat ze kalm en niet emotioneel reageren. Daar-

Jurriaan Omlo is voor zijn onderzoek geïnteresseerd in jouw ervaringen als sociaal werker met racisme en discriminatie. Reageren kan via www.bureauomlo.nl

- * In hoeverre zie je het als jouw rol en verantwoordelijkheid om een preventieve en ondersteunende rol te spelen ten aanzien van racisme en discriminatie?
- * Wat gaat er goed?
- * Waar loop je tegenaan in de praktijk?
- * Welke kennis en vaardigheden heb je daarbij nodig?

door ervaren mensen dat ze belachelijk worden gemaakt of "zich niet moeten aanstellen", als ze discriminatie wél scherp benoemen of bepaalde emoties tonen. Of verbinden voor slachtoffers zelf ook altijd de beste strategie is, is maar zeer de vraag. Sommige mensen die ik heb geïnterviewd reageerden voorheen vooral verbindend en vriendelijk, totdat ze teleurgesteld merkten dat het weinig opleverde. Daarom gingen ze over tot een meer confronterende strategie. Ook heb je mensen die juist in de puberteit confronterend reageren, maar gaandeweg merken dat juist de verbindende strategie beter voor hen werkt.'

Wat kan het sociaal werk nog meer doen?

'In intervisie en trainingen zou het omgaan met discriminatie een grotere rol moeten krijgen. Daarbij is kennis over impliciete discriminatie en stigmatisering belangrijk, omdat de schadelijkheid hiervan vaak over het hoofd wordt gezien. Discriminatie vraagt niet alleen om een juridische, maar ook om een zorgende reactie. Er is kennis over cultuursensitief werk, maar er lijkt weinig kennis over hoe het is om op te groeien met discriminatie. Er is meer onderzoek nodig om te achterhalen of sociaal werkers weten hoe met discriminatie en racisme om te gaan. In een onderzoek naar de kennisagenda voor sociaal werk werden racisme en discriminatie niet één keer genoemd door sociaal werkers als onderwerp waar ze meer over wilden weten. Zien ze geen probleem of zien ze het als iets voor bijvoorbeeld politie? Het blijkt dat er bij ouders de vraag leeft hoe zij hun kinderen kunnen ondersteunen in het omgaan met discriminatie in de samenleving. Ook hier kan een taak voor het sociaal werk liggen.

'Tot slot ligt er een taak om verbindingen tot stand te brengen tussen bevolkingsgroepen. Juist ook bij mensen bij wie de vooroordelen het hardnekkigst leven. Dit kan bijvoorbeeld door projecten te organiseren waarbij de nadruk niet ligt op het benadrukken van verschillende achtergronden, maar juist op gemeenschappelijke belangen en interesses.'

Bron

Omlo, J. (2020). Verzetten, vermijden of veranderen? Reageren op discriminatie en stigmatisering'. Rotterdam: Art.1 (€24,50 pp. 174) www.art1.nl

'Discriminatie vraagt niet alleen om een juridische, maar ook om een zorgende reactie'